

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויקהל תשע"א

כל העולם משכן - והמתנגדים לכך

הבריאה, למה השאיר מלאכה אחת לאחר השבת? אולי מותר להסביר כך: הראשונים המשילו את השבת לשמחת "חנוכת הבית" שעושה מלך בשר ודם בסיום בניית ארמונו. והנה, אצל מלך בשר ודם, אם בניית הארמון היה מסתיימת בג' בסיון, וגם חנוכת הבית היתה נערכת בג' בסיון, היה מוכח מזה שהמלך מאד מחשיב את ארמונו, שהרי על כן עשה משתה ושמחה לכבוד סיום בנייתו, אבל לא היה מוכח מזה שגם יום ג' בסיון הוא יום מיוחד אצלו. אבל אם הארמון עוד לא היה גמור, הוא יגמר להבנות רק בג' בסיון, אבל המלך היה מקדים את החגיגה לראש חודש סיון, אז היה מוכח שלא רק הארמון חשוב ונכבד אצל המלך, אלא גם יום ראש חודש חשוב אצלו, אשר על כן החליט לערוך דוקא בו את שמחת חנוכת הבית, למרות שהבנייה טרם הסיימה. כך גם בענין השבת: אם ה' היה עושה את כל המלאכות בששת ימי הבריאה, לא היה ניכר שהיום השביעי הוא יום חשוב אצלו. אבל אם ה' לא גמר את כל המלאכות השאיר עדין את מלאכת הבערה, ובכל זאת עושה "חנוכת הבית" ביום השביעי, ניכר מזה שגם ה' יום הוא יום חשוב מאד. לכן השאיר הקב"ה את מלאכת הבערה לאחר השבת.

ביאורים נוספים ללאו ד"לא תבצעו אש" וכו'

אבל יש עוד פירושים, למה אמרה תורה "לא תבצעו אש ככל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת", ולא הסתפקה במה שנאמר בפסוק הקודם, "ובַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִיָּה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה', כָּל הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת". ר' נתן אומר ש"הבערה לחלק יצאת" (שבת ע, א), ללמד שהעושה כמה מלאכות בשבת, חייב חטאת על כל אחת ואחת מהן. ויש שלמדו מפסוק זה, שלא לענוש עונשי בית דין בשבת (סנה' לה, ב), וכך גם פוסק הרמב"ם להלכה (רמב"ם הלכ' שבת פכ"ד ה"ז). [גם ענין זה ניתן לביאור על פי המשל שהזכרנו. ביום "חנוכת הבית" לארמון המלך, המלך לא רוצה שיתעסקו בענישת הפושעים. אמנם החנינה היא זמנית בלבד, כי אחרי השבת הפושעים יקבלו את ענשם, אבל בשבת, ביום חגו של המלך, לא רוצים לקלקל את החגיגה. הפושעים זוכים לחנינה מסויימת, ואין מענישים אותם היום].

עוד אפשר לומר על דרך האגדה: הרי חז"ל אומרים, שבשבת הגיהנם שובת (עי' סנה' סה, ב ורש"י שם ד"ה קברו של אביו), אבל למי? רק למי ששמר שבת. מי שלא שמר שבת, גם הגיהנם לא שובת אצלו בשבת (זוהר ח"ב קנ, ב). על פי זה אפשר לפרש: לא תעשו מלאכה בשבת, כדי ש"לא תבצעו אש ככל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת", שאם תצטרכו ח"ו לשבת בגיהנם, לא תבצעו לכם שם האש ביום השבת, ולפחות בשבת תהיה לכם שם מנוחה (ועי' כעין זה בבעל הטורים שמות לה, ג). [לכן כתוב ברמ"א, להאריך במוצאי שבת באמירת "ויהי נעם" ובסדר קדושה, כדי שיהיה לרשעים עוד קצת שקט לפני שיחזרו לגהנם (רמ"א או"ח סי' רצ"ה). וכן כתבו מטעם זה להאריך באמירת "והוא רחום" ו"ברכוכ" במוצאי שבת (עי' רמ"א שם סי' רצ"ג ס"ג, ובכף החיים שם סי' ק"ב)].

למה נשתנתה מלאכת הבערה משאר המלאכות?

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם... שִׁשֶּׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִיָּה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה', כָּל הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת. לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ כְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת" (שמות לה, א-ג). וקשה: למה צריכה התורה לומר, "לא תבצעו אש ככל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת"? והרי כבר נאמר בפסוק הקודם, "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִיָּה לָכֶם קֹדֶשׁ... כָּל הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת", ובכלל זה הבערת אש, שאף היא מלאכה!

חז"ל ענו על שאלה זו בכמה דרכים (שבת כ, א; שם ע, א; סנה' לה, ב), ואחד התירושים שאמרו הוא, ש"הבערה ללאו יצאת" (שבת ע, א). כלומר, התורה פִּרְטָה במיוחד את מלאכת הבערה, כדי ללמדנו שהבערה אינה בכלל "כָּל הָעֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת". היא אסורה בלאו בלבד, ואין חייבים עליה מיתה. רוב הפוסקים לא פסקו כך, אבל זוהי דעת רבי יוסי, כפי שמובא בגמרא (שם).

מה הסברא בזה? למה חילק ה' (לדעת רבי יוסי) בין מלאכת הבערה לשאר המלאכות? שמעתי ממור"ר הגה"צ רבי גדליה איזמן שליט"א לבאר כך: הרי השביתה שלנו בשבת היא מעין שביתה של הקב"ה במעשה בראשית. מאחר ו"שִׁשֶּׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ... וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, עַל פֶּן בְּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ" (שמות כ, י), וציווה גם עלינו לשבות ביום זה מאותן מלאכות שִׁשְׁבַּת מֵהֵן הוּא ית', כשסיים את מלאכת הבריאה. אבל היתה מלאכה אחת שה' לא שָׁבַת ממנה באותה שבת. לא שָׁבַת, משום שלא השתמש בה גם בימים שלפניה. באיזו מלאכה מדובר? - במלאכת הבערה! חז"ל הרי אמרו, שהאש עלתה במחשבה לפרות בערב שבת, אבל למעשה נבראה רק במוצאי שבת (פסחים נד, א), [ולכן במוצאי שבת אנו מברכים "בורא מאורי האש" על בריאת האש במוצאי השבת הראשונה שהיתה בעולם]. ממילא, כיון שהשביתה ממלאכת הבערה היתה שונה מהשביתה משאר המלאכות, שכן האש לא נבראה בשלמותה בששת ימי המעשה, לכן אין מלאכת הבערה נחשבת כמלאכה מוחלטת, אלא רק "מקצת" מלאכה, ולכן החיוב עליה הוא רק חיוב לאו, ולא חיוב מיתה. כך באר מור"ר הגה"צ ר' גדליה איזמן שליט"א.

על פי זה אפשר להסביר יפה את פסוקי פרשת "ויכולו". הפסוק אומר: "וַיִּכְלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם. וַיִּכְלּוּ אֱלֹקִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה (לשון עבר), וַיִּשְׁבַּת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלָאכָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה (לשון עבר). וַיִּבְרַךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלָאכָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה" (לשון עתיד) (בראשית ב, ב-ג). למה לא נאמר גם כאן בלשון עבר, "כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלָאכָתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה"? אולי אפשר להסביר כך: כוונת הפסוק לומר, שהקב"ה שָׁבַת ביום השביעי לא רק מן המלאכות אשר עשה כבר, אלא גם מאותה מלאכה שרק ברא לעשות אותה ועוד לא עשאה. "וַיִּבְרַךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלָאכָתוֹ", גם מהמלאכה שברא לעשות ועוד לא עשה.

אלא שעדיין יש לשאול: אם ה' סיים את כל המלאכות בששת ימי

הבית, ואז כל העולם כולו יהיה בבחינת מקדש ובבחינת שבת. אנו אומרים בברכת המזון של שבת, "הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו שבת", כי העולם המתוקן הוא כשבת, שהיא השלמת הבריאה. כשהעולם כולו יהיה משכן, כל הימים יהיו שבת. הזוהר הקדוש אומר, שתלמיד חכם הוא בבחינת שבת (זוהר ח"ג כט, א), לכן אסור להשתמש בתלמיד חכם (מגילה כח, ב), כי יש במעשה זה בחינה של חילול שבת. כי הת"ח הוא האיש שהשכינה שורה עליו, שזו הבחינה של שבת, השראת השכינה בכל העולם. אמנם לא הגענו עדין למצב שהשכינה שורה בכל העולם, אבל על תלמיד חכם השכינה כבר שורה, ולכן הוא בבחינת שבת.

שורש אחד לחטאי אדם הראשון, המרגלים והמקושש

חטא עץ הדעת, ודאי יש בו דברים נסתרים. אבל לפי ערכנו ניתן להסביר, שתכנון של חטא זה היה, שאדם הראשון העדיף - בעצת הנחש - להכניס את עצמו למצב של בחירה, ולא לתפקד כמכונה אוטומטית שעושה את רצון ה' בלי בחירה (עי' ב"מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 137 ואילך). הנחש טען לאשה, שבלי יצר הרע (שנכנס אל האדם ע"י אכילה מעץ הדעת), עבודת ה' של האדם לא תהיה במדרגה חשובה כל כך. לא תִּכְמָה לקיים מצוות, כשאין יצר הרע שמנסה לפתות שלא לקיימן. לעומת זאת, אם יהיה לאדם יצר הרע ובכל זאת יקיים מצוות, עבודת ה' שלו תהיה במדרגה הרבה יותר גבוהה וחשובה. כך טען הנחש, והאדם טעה וקבל את טענתו, בהתעלמו מן העובדה, שעצם המצב שאדם שוקל בדעתו האם לשמוע בקול ה' או לא, יש בו כעין מרידה במלכות שמים, גם אם בסופו של דבר יבחר בטוב (וכל שכן אם יבחר ברע)⁴. עכ"פ, הפיתוי של הנחש היה, ליצור מצב הפוך מזה שדברנו עליו. ליצור מצב שלא תהיה כל כך השראת שכינה בעולם, כדי שיהיה מקום לחטוא.

כעין זה היה גם חטא המרגלים. משה אומר למרגלים, "וְהִתְחַזְּקוּם וְלִקְחֶתֶם מִפְּרֵי הָאָרֶץ" (במדבר יג, כ). רצה שיביאו מפרי עץ החיים (זוהר ח"ג קנו, א). "ואינן לא אייתאו אלא ענבים ורמונים ותאנים, דבאילנא אחרא תליין ואחידין" (זוהר שם). המרגלים הביאו דוקא מהענבים והרמונים והתאנים, שהם אחוזים פְּאִילֵן האחר - בעץ הדעת טוב ורע⁵. כמובן, אין לנו עסק בנסתרות, אבל הפירוש הפשוט בזה הוא, שהמרגלים רצו לעבוד את ה' במצב של הסתר ובחירה בין טוב לרע. לכן לא רצו להכנס לארץ ישראל, שהיא "אָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ דִרְשׁ אֹתָהּ, תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֵיךָ בְּהַ מְרִשֵׁת הַשָּׂדֶה וְעַד אַחֲרֵית שָׂנְהָ" (דברים יא, יב). ההשגחה גלויה יותר בארץ ישראל מאשר בחוץ לארץ. ממילא, אם ישראל יהיו בא"י, יהיה מצב של השראת השכינה, וכבר לא יהיה מקום לבחירה. לכן רצו המרגלים שישראל ישארו במדבר, כדי שלא יהיו במקום שיש בו השראת שכינה מושלמת, וכך יהיה יותר מקום לבחירה. זהו שאומר הזוהר, שחטא המרגלים הוא מעין חטא עץ הדעת.

גם לגבי המקושש מבואר בזוהר (ח"ג קנו, א), שהעצים אותם קושש לא היו סתם עצים, אלא עץ החיים ועץ הדעת היו! כמובן, אין הכוונה כפשוטה, שקושש עצים מעץ החיים ומעץ הדעת. אלא "הוה דייק על אֵלִין אֵילֵינן, ה' מינייהו רב על אחרא". כלומר, המקושש דקדק לברר בשכלו, איזה עץ משני העצים הללו גדול וחשוב מחברו; עץ החיים, או עץ הדעת. "מקושש" - מלשון הִיקֵשׁ והשוואה. כמו היקש שבדרשות חז"ל, שענינו - השוואת שני ענינים זה לזה. כלומר, המקושש הסתפק, האם טוב יותר לשמור שבת ולהביא ליום שכולו שבת, או שמא עדיף להפך, שיהיה מצב

עוד יש לפרש על פי דברי הגמרא שאומרת: "אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת, שנאמר: 'וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת... וְהִצַּתִּי אֶשׁ בְּשַׁעֲרֶיהָ, וְאָכְלָה אֶרְמָנוֹת יְרוּשָׁלַם, וְלֹא תִכְבְּהָ" (ירמיה יז, כז). מאי וְלֹא תִכְבְּהָ?... בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה" (שבת ק"ט, ב). אפשר א"כ לומר, שהפסוק "וְיָבוֹס הַשָּׁבִיעִי יִהְיֶה לְכֶם קִדְשׁ" וכו' בא להזהירנו, שלא לעשות מלאכה בשבת, כדי שלא "לֹא תִבְעֲרוּ אֶשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת". כלומר, כדי שלא נגרום ח"ו להבערת אש במושבות בני ישראל, בגלל יום השבת שאינו נשמר.

אולי מטעם זה נכתבה אזהרה זו בסמוך למלאכת המשכן, כדי לרמז לנו, שאם לא נשמור את השבת, תהיה שרפה, וגם המשכן ישרף ויחרב, וכמבואר בגמרא (שם) לגבי המקדש: "לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת, שנאמר: 'וּמִשְׁבְּתוֹתַי הֶעֱלִימוּ עֵינֵיהֶם וְאֶחָל פְּתוּכָם" (יחזקאל כב, כו).

בניית המשכן כבריאת שמים וארץ

אך כידוע, הסמיכות בין אזהרת השבת למלאכת המשכן לא באה רק לצורך ענין זה. כל ל"ט מלאכות האסורות בשבת נלמדות מסמיכות זו (עי' שבת מט, ב), וכן הלכות נוספות הנוגעות לשבת. כידוע, בשבת רק "מלאכת מחשבת אסרה תורה" (ביצה יג, ב ועוד), [ומזה נובעים כמה פרטים, הן לפטור (פְּטוּר "מקלקל" ופְּטוּר "מתעסק") והן לחיוב (עי' ב"ק ס, א)]. היכן כתוב בשבת "מלאכת מחשבת"? לא כתוב בשבת "מלאכת מחשבת". "מלאכת מחשבת לא כתיבא" (הגיגה י, ב). אלא שבמשכן כתוב "מלאכת מחשבת" (שמות לה, לג). ומזה לומדים, שגם בשבת, שנשמרה למלאכת המשכן, "מלאכת מחשבת אסרה תורה".

למה באמת תלתה התורה את השבת במשכן? מה הקשר בין שבת למשכן? - הקשר הוא, שבשבת צריכים אנו לשבות מכל המלאכות שנבראו בהן שמים וארץ, כדרך ששבת מהן הבורא ית' ביום זה, (כפי שהזכרנו לעיל). כיצד נדע אלו מלאכות הן בגדר "מלאכת בריאת שמים וארץ", כדי שנשבות מהן? איזה מושג יש לנו בבריאת שמים וארץ? - דבר זה נלמד מן המשכן! חז"ל אמרו, "יודע היה בצלאל לצרף אותיות (כלומר: השמות הקדושים) שנבראו בהן שמים וארץ" (ברכות נה, א). משמע, שלמלאכת המשכן היתה דרושה חכמה כעין זו שדרושה לבריאת שמים וארץ². לכן נלמדות מלאכות שבת מן המשכן, כי המלאכות ששמשו לבניית המשכן, הן הן המלאכות ששמשו כביכול לבריאת שמים וארץ, ואשר מהן עלינו לשבות בשבת.

אולי מותר להוסיף ולומר, שהדמיון בין מלאכת המשכן למלאכת בריאת שמים וארץ בא ללמד, שלא רק מלאכת המשכן היא כמלאכת בריאת שמים וארץ, אלא גם מלאכת שמים וארץ היא כמלאכת המשכן. כלומר, כל העולם כולו נועד להיות משכן, שבו עובדים את ה'. מה שהמשכן בועיר אנפין, זהו העולם ברב אנפין. במשכן עובדים הכהנים, ובעולם ישראל הם ממלכת כהנים וגוי קדוש, שעבודתם נועדה להשרות שכינה בעולם.

המסילת ישרים (פכ"ו), בְּבָרוּ עַל מַדְרַגַת הַקְּדוּשָׁה, כּוֹתֵב: "הַאִישׁ הַמִּתְקַדֵּשׁ בְּקְדוּשַׁת בּוֹרְאוֹ... נִחְשָׁב כְּמִשְׁכֵּן, כְּמִקְדָּשׁ, וְכִמְזַבַּח... וּמַעֲתָה הַמֵּאֲכָל שֶׁהֵם אוֹכְלִים הוּא כְּקִרְבֵּן שְׁעוּלָה עַל גְּבֵי הָאִישִׁים", כִּי אִינוּ אוֹכְלֵי הַנֶּאֱמָר עֲצָמוֹ, אֲלָא לְצוּרֵן עֲבוּדַת ה'. מִמִּילָא, אִכִּילְתוּ קוּדְשׁ, כְּקִרְבֵּן שְׁעוּלָה לְשָׁמַיִם³. כְּשִׁישְׂרָאֵל זּוֹכִים, הֵם יִכּוּלִים לְהִיּוֹת בְּמַדְרַגַּה הַזֹּאת. כֹּל אִכִּילָה שְׁלֵהֶם, כֹּל פְּעוּלָה שְׁלֵהֶם, הִיא בְּקְדוּשָׁה, וְהִיא עֲבוּדַת ה'. זֹאת מִטְרַת הַבְּרִיאָה, "וְאֶתְּם כְּפָנֵי ה' תִּקְרְאוּ" (ישעיהו סא, ו), שְׁנִשְׂרָה אֶת הַשְּׂכִינָה בְּכָל הָעוֹלָם, וְלֹא רַק בְּת"ק אִמָּה עַל ת"ק אִמָּה שֶׁל הַר

נעבוד את ה'. בשבת, בפורים, עובדים את ה' באכילה ושתיה. גם ביום חול, אם אדם אוכל כדי שיהיה לו כח ללמוד תורה, זוהי עבודת ה', כפי שמסביר הרמב"ם, שהאוכל ושותה ועוסק בצרכי גופו כדי "שיהא גופו שלם וחזק, כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה'... הוא עובד את ה' תמיד... מפני שמחשבתו כפול כדי שימצא צרכיו, עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה'. ואפילו בשעה שהוא ישן... נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא" (רמב"ם הלכ' דעות פ"ג ה"ג). הוא שאמר שלמה המלך, "בְּכָל דְּרָכַיךָ יִצְחָהוּ" (משלי ג, ו). בכל מה שאתה עושה - תעבוד את ה', באכילה, בשתיה, בשינה, ובכל דבר. במקום המן ועמלק שרוצים לעשות עולם שכולו חול, אנו רוצים לעשות עולם שכולו קודש, שגם המעשים הגשמיים שלנו יהיו קודש, ויוקדשו לעבודת ה'.

עיקר מצות פורים - לשמח את העניים

בפורים אנו לא רק אוכלים ושותים בעצמנו, אלא גם שולחים מנות ומתנות לאבינונים, כדי להמליך את הקב"ה בכל המעשים שלנו, באכילה שלנו, ובאכילה של אחרים. הרמב"ם הרי אומר, "מוטב לאדם להרבות במתנות אבינונים מלהרבות בסעודתו וּבְשִׁלּוּחַ מנות לְרֵעֵיוֹ, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגו' (רמב"ם הלכ' מגילה פ"ב ה"ז)". לשמח את העניים, זו התקנה העיקרית בפורים, יותר מ"משתה ושמחה", ואפילו יותר ממשלוח מנות, [שגם זו תקנה עבור האחרים, אך אינה מיוחדת לעניים]. זו השמחה הגדולה והמפוארה ביותר לפני המקום, שיהיה לך לב לדאוג לאחיק האביון, שגם לו תהיה אפשרות לשמוח בפורים. אנו צריכים אפוא לראות, שלא רק לנו יהיה פורים, אלא שלכל היהודים יהיה פורים, שכבוד שמים יתגלה בכל העולם.

ובאמת, זהו ענין גדול וחשוב לא רק בפורים, אלא בכל יום טוב, לא רק לשמוח בעצמו, אלא לשמח גם את העניים. התורה הרי מצוה עלינו, "וְשִׂמְחַתְּ בַחֲגֹךָ, אִתָּהּ וּבְנֵיךָ וּבְתִיבְךָ וּבְעַדְךָ וּבְאִמְתְּךָ, וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֵמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֵיךָ" (דברים טו, יד). תדאג לכך שגם הגר היתום והאלמנה יוכלו לשמוח בחג. אמנם גם בשאר המצוות "כל ישראל ערבים זה בזה" (שבויעות לט, א), וצריך לראות שגם אחרים יקיימו את המצוה, אבל לעומת שאר המצוות, ששם אין חיוב להוציא ממון בשביל לקיים את הערבות, על שמחת יום טוב צריך להוציא ממון כדי שהעני יוכל לשמוח ביום טוב. [וכן בפורים].

וטעם ההבדל הוא, כי במצוה זו, גם השמחה של י איננה שלמה כל עוד ישנם יהודים שאינם יכולים לשמוח. לכן מוטל עלי להוציא ממון לשמח את העני ברגל, כדי שהשמחה של י ברגל תהיה שלמה, כשם שחובה עלי להוציא ממון עבור שאר מצוות המוטלות עלי. כמובן, איני יכול לפרנס ולשמח את כל עניי ישראל, אבל עד היכן שידי מגעת - עלי לדאוג שגם הגר והיתום והאלמנה ישמחו, כדי שגם השמחה של י תהיה שלמה.

אולי מותר לומר, שזה מה שמונח ביסוד הדין, שאכל אינו נוהג אבלותו ברגל, מפני ש"אֵתִי עֲשֵׂה דְרָבִים" ("ושמחת בחגך") וְנִדְחִי עֲשֵׂה דִיחִיד (מצנות אבלות) ("מו"ק יד, ב). מה פירוש "עֲשֵׂה דְרָבִים"? אפשר לפרש, שהכוונה היא לְעֲשֵׂה שכל ישראל חייבים בו. אבל אפשר לפרש עוד, שהכוונה היא, שְׁעֲשֵׂה זה אינו יכול להתקיים בשלמות אלא על ידי שכל ישראל יקיימוהו, ואם יהיה אחד מישראל שלא יקיימו, יחסר משהו מקיום העשה לכולם⁹. זהו בדיוק המצב כאן. אם האכל ינהג אבלותו ברגל, יתבטל העשה של

של בחירה, כמו שחשב אדם הראשון, שכדאי שיהיה מצב של חול ולא של שבת, כדי שתהיה בחירה לחטוא. [וכך גם הכריע בדעתו, שהרי הלך וקושש עצים בפועל ביום השבת]. זו הטעות של המקושש ג"כ, להעדיף את עץ הדעת על עץ החיים. לא רוצה להגיע למצב של שבת, שכבוד ה' נראה לעין, ואין עוד מקום לחול.

עמלק והמן רוצים עולם שכולו חול

עמלק הוא הניגוד הגמור לקדושה. הוא רוצה שכל העולם יהיה חול. אם ישראל הולכים לקבל תורה, עמלק מנסה למנוע את זה. בתחנה האחרונה לפני סיני, ברפידים, עמלק מנסה למנוע את מתן תורה⁶, כדי שלא תהיה תורה בעולם, ולא תהיה קדושה בעולם. והנה, עמלק לא כופר במציאות ה'. הוא מאמין במציאות ה'. אם לא היה מאמין במציאות ה', למה לו למנוע את "מתן תורה"? מה אכפת לו אם משה ירד מהר סיני עם לוחות אבנים שכתובות בהם עשר דברות? הרי הלוחות האלו אינם מעשה אלקים, והמכתב אינו מכתב אלקים שחרות על הלוחות, אלא משה הוא שחצב אותם מאחד הסלעים פהר, וכתב עליהם מה שכתב! מה כל כך נורא בזה מבחינתו של עמלק? למה צריך להלחם בזה? התשובה היא, שעמלק מאמין במציאות ה'! הוא "לא יָרָא אֱלֹקִים" (דברים כה, יח), אבל הוא מאמין באלקים. ולכן הוא גם מְבִין, שלא משה עומד לתת תורה לישראל, אלא הקב"ה הוא שעומד לתת תורה לישראל, שתוריד קדושה לעולם. לכן הוא מנסה למנוע את מתן תורה ואת גילוי כבוד ה' בעולם, מתוך מחשבה שאפשר להתנגד לה' בכח, ולשבש את תכניתו.

ממשיך דרכו של עמלק בענין זה, הוא המן האגני. כמו עמלק הסבא, גם המן לא יכול לסבול שישאר אפילו אדם אחד שלא יכרע ולא ישתחוה לעבודה זרה. זוהי סתירה לשאיפה העמלקית, לעולם שכולו חול. כמו כן, גם המן, כעמלק הסבא, מאמין במציאות ה', וסבור שאפשר להתגבר עליו. הוא אומר על הקב"ה: "כבר הוא זקן, ואינו יכול לעשות כלום" (אסתר ז, ג). נכון שפעם הוא היה צעיר, והצליח להתמודד בהצלחה עם פרעה ועם סיסרא ועם שאר שונאי ישראל, אבל עכשיו, אחרי שנבוכדנצר הצליח להחריב את בית המקדש וה' לא מנע את זה, כנראה שה' כבר זקן וחלש ואין לו כח, ואפשר לעשות עם ישראל מה שרוצים ולא יקרה כלום⁷. הרי שהמן מאמין במציאות ה', אך סבור שאפשר להתגבר עליו, כי הוא כבר זקן!...

המן אף מגיע לשלב כזה, שהוא מאמין שהקב"ה בעצמו חפץ ביקרו של המן! הרי חז"ל אמרו, "כל מקום שנאמר (במגילה) 'לְמַלְךְ אֲחַשְׁוֵרוּשׁ' - במלך אחשורוש הכתוב מדבר. וכל מקום שנאמר 'לְמַלְךְ סַתָּם - מְשִׁשׁ קוֹדֵשׁ וְחוֹל" (אסתר ג, סוף י); [כלומר, משמש "חול", כתואר למלך אחשורוש, אבל משמש גם "קודש", ורומז למלך מלכי המלכים הקב"ה⁸]. ממילא, כשהמן אומר "לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לְעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי" (אסתר ו, ו), הוא מתכוין לקב"ה, וחושב שלא רק אחשורוש רוצה לעשות לו יקר וגדולה, אלא גם הקב"ה רוצה בכך. כנראה שהקב"ה מרוצה יותר מן הדרך של המן, ולא מן הדרך של מרדכי, לכן הוא חפץ לעשות יקר להמן, ח"ו.

עמלק והמן מסכימים אפוא, שהקב"ה מולך בשמים, אלא שכאן על הארץ הוא לא יהיה. כאן על הארץ נסלק את מלכות שמים, ונפעל לפי רצוננו. לעומתם, עם ישראל ממליכים את ה' גם בארץ. הם דואגים שמלכות שמים תהיה גם בארץ, ולא רק בשמים. ולא רק בתורה ומצוות ובדברים הרוחניים, אלא גם בגשמיות, שגם באכילה ושתיה

במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

"וְשִׁמְחֶתָּ בְּחֶגְגְךָ" ל כ ו ל ס, כי אין שמחת שום יהודי שלמה, כשיש יהודי אחד שיושב ומתאבל על קרובו. לכן, כדי שלא יתבטל העשה של "וְשִׁמְחֶתָּ בְּחֶגְגְךָ" לכל ישראל, מוכרח העשה דאבלות של היחיד להדחות, כדי שיוכלו הרבים לקיים את העשה המוטל עליהם באופן מלא ושלם, ללא שום חסרון¹⁰.

כי זוהי חובתו של כל יהודי, לדאוג שכל אחד מישראל יהיה שמח ביום טוב, וכן בפורים. בזה אנו ממליכים את ה' על כל העולם. בניגוד לעמלק שרוצה לעקור את שם ה' מן העולם, שישאר ה' רק בשמים, ולא על הארץ, אנו רוצים שימלא כבוד ה' את כל הארץ

1. ומשל זה נצרך במיוחד, אם נאמר שגם עונשים שאין בהם חילול שבת אסרה תורה לתת בשבת (עי' מג"א סי' של"ט סק"ג).
2. וכן מבואר במדרש, שבנין המשכן "שקול כנגד בריאת העולם" (תנחומא, פקודי ב').
3. ואז, גם אם אוכל הרבה מאד, יכול להיות במדרגה זו, אם כונתו לשם שמים, ולא להנאת עצמו כלל; כַּפְּי, שלא פסקו מעל שולחנו לא חזרת ולא קישות ולא צנון (ע"ז יא, א), לפי שהיה אוכל הרבה, והיה צריך למינים אלו כדי לחתך ולהפך המאכל ולהרחיב בני מעיו (תוס' שם ד"ה שלא), אלא שכל מאכלו היה לשם שמים, ולא להנאת עצמו, ולכן יכל לומר בשעת פטירתו: רבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותי בתורה, ולא נהייתי אפילו באצבע קטנה (כתובות קד, א), לפי שעשה הכל לשם שמים [כן פירשו הגר"א (בביאורו לשו"ע או"ח סי' רל"ד ד"ה וכן בתשמיש) ורבי צדוק הכהן מלובלין ("ישראל קדושים" אות ה'); ודלא כתוס' (ע"ז יא, א ד"ה צנון) שכתבו, שרק בני ביתו של רבי הרבו בסעודה, ולא רבי עצמו].
4. ע"י פשיחה לפרשת כי תצא תסס"ח, שם האריך הרב שליט"א לברר, מדוע יש במצב הבחירה בחינה של מרידה במלכות שמים.
5. ענבים - "הוא אילנא דחטא ביה אדם הראשון, כמה דתנינן: ענבים היו" (זוהר ח"ג קנח, ב). רמונים - לשון נע מינים (לשון מינות); תאנים - לשון תואנה (כ"ר יט, י), ולשון "אנה לידו" (שמות כא, יג), "לא תאנה אֵלֶיךָ נְעָה" (תהלים צא, י), שהוא לשון מקרה (רש"י שם), שהוא הפך ההשגחה הגלויה, שלזה חתרו המרגלים להגיע.
6. ע"י פרי צדיק (שמות, פרשת זכור אות י') ושפת אמת (יתרו תרל"ה) שכתבו כן, שעמלק רצה למנוע את מתן תורה.
7. בשיחות הגה"צ רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל לפורים (עמ' ל"א-ל"ג) באר, דודאי המן לא היה כה שוטה לסבור ולומר, שהקב"ה זקן וחלש כפשוטו. אלא כונתו היתה, שבתחילה היו לקב"ה תכניות שלמות בענין עתידו של עם ישראל: להביאם לא"י, לבנות להם מקדש, להשרות שכנתו בתוכם, ולהקים מהם עם מובחר שיקדש שמו בעולם (כאיש צעיר, שהוא מלא בתכניות לגבי עתידו). ואולם עכשיו הקב"ה כבר "זקן". כלומר, הוא כבר התייאש מתכניותיו לגבי עם ישראל, שהרי הם חטאו לו ולא מילאו את צפיותיו, וא"כ אין לו יותר תכניות לגביהם - כאיש זקן, שכבר התייאש מלהשיג את מה שקיוה להשיג בצעירותו. ממילא, הקב"ה לא ימנע מהמן לבצע את זממו, ולהשמיד את עם ישראל ח"ו.
8. ובריקאנטי (בראשית כט, י') הביא מדרש אגדה: אחשוורוש - זה הקב"ה, שאחרית וראשית שלו [הביאו הרמ"א ב"מחיר יין" (אסתר א, יב)]. הרי שלדעת מדרש זה, לא רק כשכתוב "המלך" סתם הכונה היא לקב"ה, אלא גם כשכתוב "המלך אחשוורוש", ואפילו סתם "אחשוורוש", הכונה היא לקב"ה.
9. בשו"ת רע"א (סי' י"ג) דן בשאלה, האם מותר לשוט במים בשבת כדי להגיע למקום שיוכל להתפלל שם בעשרה ולשמוע קדושה וקדיש. והעלה, שאסור לשוט במים בשבת אפי' לצורך מצוה. אבל אם אין שם עשרה והוא יהיה המשלים לעשרה - מותר, כמו שמצינו בגמ' (ברכות מז, ב) שמותר לשחרר עבד כנעני כדי להשלים לעשרה, אע"פ שעובר בעשה ד"לעולם בהם תעבודו". וכל שכן שמותר לשוט במים בשביל זה, שאינו עובר בזה אלא על שבות דרבנן.
- אלא שהסתפק הרע"א, שמה מה שהתירו לשחרר עבדו כדי להשלים לעשרה, זהו מפני שעובר רק בעשה, אבל בשבות דשבת איכא עשה ולא תעשה, ואולי ככה"ג לא התירו. והביא ראיה לאסור ממה שאמרו במשנה (ר"ה לב, ב), דשופר של ר"ה לא עולין בשבילו באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטיין על פני המים, ומבואר בגמ' (שם) דזהו מפני ששופר אינו אלא עשה, ושבתית יו"ט היא עשה ול"ת, ואין עשה דוחה ל"ת ועשה ואפי' בשבותין דרבנן, כמבואר במשנה. ומדקדק הרע"א, דמדקתני סתמא, משמע דזהו אפי' כשהשופר נצרך לרבי'ס. ואולם כתב וז"ל: "ויותר היה נראה, דשופר, אף דרבים צריכים לו, מ"מ אין המצוה ע"י חברת האנשים, דכל אחד בעצמו יכול לתקוע ולקיים המצוה, ודוקא לומר קדושה בעשרה דהוי ענין חבורה למצוה. א"כ אין ראיה משופר, וי"ל דבמקום זיכוי הרבים (להשלים לעשרה) לא העמידו דבריהם (אפי' איכא עשה ול"ת, כגון לשוט בנהר)".
- ומבואר בדבריו, דמעלת וכח הרבים לדחות מצוות ואיסורים לצורך קיום מצותן, הוא רק כשהרבים נצרכים לעצם קיום המצוה (כגון להשלים לעשרה לקדיש ולקדושה), אבל אוסף של יחידים, ואפילו הם הרבה יחידים, שכל אחד מהם יכול לקיים את המצוה בפני עצמו (כגון שופר), לא מיקרו "רבים" לדחות מצוות ואיסורים בשביל שיוכלו לקיים מצותן (ולכן אסור לשוט במים בשביל להביא שופר, ואפי' לצורך רבים). וזהו כעין סברת הרב שליט"א כאן, שעשה דרבים הוא רק עשה כזה שא"א שיתקיים בשלמות אלא ע"י השתתפות כולם. אבל סתם עשה שכולם חייבים בו, והוא מתקיים בשלמות ע"י כל אחד בפני עצמו, לא מיקרי עשה דרבים.
10. והנה אביי סובר בגמרא, שאשה אינה חייבת במצות שמחה ביו"ט (קדושין לד, ב), וכן פסק הראב"ד (בהשגותיו על הרמב"ם פ"א מהל' חגיגה ה"א). וכתב ה"מנחת חינוך" (מצוה רס"ד אות ג'), שלדעת הראב"ד לכאורה נשים נוהגות אבלות ברגל, שהרי אין אצלן "עשה דרבים" של שמחה שידחה את ה"עשה דיחיד" של אבלות. ואולם, כבר כתב הרב שליט"א בספרו ("ביצחק יקרא" ח"ב סי' כ"ו), דלפי ביאורו, דעשה דרבים היינו עשה שאינו יכול להתקיים אלא על ידי שכל ישראל יקיימוהו, ואם יהיה אחד מישראל שלא יקיימו, יחסר משהו מקיום העשה לכולם, לפ"ז פשוט שגם אשה אינה נוהגת אבלות ברגל, דנהי דאינה חייבת לשמחה, מ"מ אחרים חייבים לשמחה כדי לקיים בשלמות את מצות עצמם, וממילא אם תתאבל תבטל את העשה דשמחה של אחרים.
- ובחי' הגר"ש רוזובסקי זצ"ל (כתובות סי' ו' ס"ק ד') כתב, דנשים אינן נוהגות אבלות ברגל גם למ"ד דנשים אינן חייבות בשמחה, משום דנהי דנשים אינן חייבות בניהוג שמחה, מ"מ הרגל הוא זמן שמחה, וא"ש שיחול בו חלות יום אבל. ולפי דרכו נשאר שם בצ"ע מיו"ט אחרון של גלויות, דעולה למנין שבעה, אף שאין נוהגת בו אבלות (כמבואר בשו"ע או"ח סי' תקמ"ח ס"ב), ועל כרחק זהו משום דאע"ג שאין בו ניהוג אבלות (בגלל חיוב ניהוג שמחה שיש בו), מ"מ כיון שאינו יו"ט אלא מדרבנן, אינו מופקע מחלות שם יום אבל, וא"כ נשים שאין בהן חיוב ניהוג שמחה, למה לא ינהגו אבלות ביום זה. ואולם לפי דרכו של הרב שליט"א, נהי דאשה אינה חייבת לשמחה, אבל אחרים הרי חייבים היום בשמחה, ואם תתאבל הרי תבטל עשה דרבים, ולכן גם ביו"ט אחרון של גלויות אינה נוהגת אבלות, בגלל העשה דרבים.